

NOVI NARAŠTAJI I INSTITUCIJE U DANAŠNJOJ EUROPI

PEDRO GONZÁLEZ BLASCO

Universidad Autónoma de Madrid
Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales
C/ Francisco Tomás y Valiente, 5, 28049 Madrid, Španjolska

Primljeno:
15. 4. 2010.

Izlaganje na
znanstvenom
skupu

UDK 172-053.6(4)
316.752-053.6(4)

Sažetak

U članku se prikazuju zajednička obilježja europske mladeži u dobi između 15 i 29 godina na temelju odgovora što su ih mladi dali u istraživanju o vrednotama provedenom metodom ispitivanja u 13 različitih europskih zemalja. Radi boljeg razumijevanja, ukazuje se na suvremeno stanje u Europi koja se može opisati kao stvarnost u izgradnji. Na početku prikaza mladih Europljana daju se podaci o tome koliko je ispitanika oženjeno/udano, koliko ih živi zajedno u paru, a koliko ih je neoženjeno/neudano. Mladi ispitanici diljem Europe u velikom postotku potvrđuju da su im četiri najvažnije vrednote obitelj, prijatelji, zaposlenje i slobodno vrijeme. U članku se nadalje ukratko prikazuje što mladi Europljani misle o religiji i koliko povjerenja imaju u institucije. Zatim se razmatra kako, zašto, koliko dugo i s kojom se svrhom udružuju, te kakva je njihova veza s vlastitom obitelji. Na kraju se prikazuje mišljenje i odnos mladih prema politici i odgoju.

Ključne riječi: mladi u Europi, mladi i vrednote, istraživanje

1. UVOD

Problem je govoriti o mladima promatrajući ih kao cjelinu budući da je, pojedinačno uzevši, gotovo svaki mladi čovjek poseban, vlastiti »svijet«. Mogu se međutim utvrditi neka obilježja zajednička znatnom broju mladih. Vrlo je teško govoriti o »europskim mladima«, o mladima koji žive u različitim nacionalnim okruženjima, ali se i u tom slučaju mogu uočiti brojna, mnogima od njih zajednička obilježja. Jedna od metoda za utvrđivanje tih zajedničkih obilježja jest ispitivanje što misle ti mladi ljudi o nizu tema koje ih zanimaju. Ta metoda ispitivanja, rezultati koje se kvantitativno prikazuju, ima i prednosti

i nedostatke, ali nam donosi korisne obavijesti, iako one nisu jedine.

Rijetki su raspoloživi izvori usporedivih podataka o mladima koji žive u raznim europskim zemljama. Jedan od najboljih takvih izvora koji su nam na raspolaganju je istraživanje o vrednotama koje se povremeno provodi u raznim zemljama na koje se odnosi. U ovome ćemo radu koristiti rezultate istraživanje o vrednotama¹ u zemljama koje su navedene u prilogu, a koji se odnose na odgovore što su ih europski mladi u dobi između 15 i 29 godina dali odgovarajući na ista pitanja.

¹ World Values System. 9062000 – 1981–2004. www.jdsurvey.net. Banka podataka ASEP.

Prije nego se upoznamo s pojedinosti- ma i razmotrimo mišljenja tih mladih, nastojat ćemo kao uporište iznijeti neka razmišljanja o aktualnoj Europi i procesu njezine izgradnje, kao i druga mišljenja o općoj institucionalnoj krizi koju ona izaziva u našim europskim društvima.

2. EUROPA, STVARNOST U IZGRADNJI I DVOZNAČNOM PROCESU²

Europa razvija vrlo značajan proces usklađenog hoda prema snažnijem jedinstvu svojih država te se nastoji pretvoriti u Europsku Uniju.

Taj proces nije lak i nejednako se odvija na ekonomskom, političkom, društvenom i kulturalnom planu. Koristeći neke od najnovijih objavljenih radova o pretežnim vrednotama u našim današnjim društvima, nastojat ćemo ovdje sažeti uočene činjenice i mišljenja.³

Ljudi koji žive u Europi najviše vrednuju instituciju obitelji, iako, logično, postoje razni oblici poimanja obitelji, a valja priznati i da se mijenjaju obostrani odnosi među članovima obitelji. Uzevši u obzir da postoje različite vrste obitelji, ali da i dalje preteže nukleusna, heteroseksualna obitelj, uočava se povećanje slobodnih veza dvaju partnera. S druge strane zdravlje, prijateljstvo, zaposlenje i korištenje slobodnog vremena su vrednote koje Europljani manje ili više cijene. U okviru svojih snažnih nacionalnih i regionalnih razlika Europa je područje u kojemu čovjek nastoji iskoristiti život imajući na umu ekonomsko i društveno blagostanje.

Kao što smo već spomenuli, na političkom se području polako ustaljuje zasad još slablašno ujedinjena Europa, premda u stvarnosti još uvijek postoje dosta živi nacionalizmi i poprilično velike političke razlike. Mnogi europski građani u nadnacionalnome vide čimbenik vlastitoga identiteta

i sigurnosti od nacionalnosti i nacionalizama, ali vrlo su aktivni i nacionalni osjećaji svojstveni svakoj pojedinoj zemlji.

Većina Europljana malo cijeni politiku kao takvu. Oni su skloni ponajprije reformskim, a ne revolucionarnim putevima u okruženju u kojemu se očuvanje postignutih sloboda cijeni više negoli jednakost koju značajno ugrožavaju pojedinačne težnje i zaštita privatnosti od sveprisutnih država koje sve kontroliraju.

S druge strane u toj Europi koja je u nastajanju vrlo je teško uskladiti društveno-politička strujanja kao što su svjetska globalizacija i europeizacija vlastitog prostora, te ostvariti miran suživot dvadeset i sedam zemalja članica s njihovim različitim državnim, regionalnim i lokalnim težnjama. Kao što ističe jedan autor, »vide se prema zanimljivoj kombinaciji homogenosti i provincijalizma«⁴. Smatramo da smo mi Europljani na određeni način zbunjeni mogućim razvojem demokratskog sustava. Dok neki Europljani započinju živjeti u demokraciji nakon desetljeća života u marksističkim diktaturama, drugi – npr. Talijani – traže demokraciju s više sudjelovanja, u kojoj građani nisu ograničeni gotovo jedino na glasovanje za ne baš previše uspješne stranke svakih četiri

² Ta tema je izložena na Socijalnom institutu Lav XIII. 24. siječnja 2004. tijekom održavanja III. seminara o društvenom nauku Crkve »Novi europski scenariji«.

³ U pripremi ove rasprave koristili smo se poglavlito sljedećim studijama:

– Treći izvještaj studijske skupine za europski sustav vrednota (EVSSG)

– Izvješća Svjetske skupine (WVS), *Sociološka, ekonomska i politička analiza* (ASEP)

– J. KERKOF, *Konferencija na Sveučilištu Deusto u travnju 1993*, osobne bilješke, »Evolución de los Valores en Europa: 1980–1990«, u: *Valores y Estilos de vida*, Universidad de Deusto, 1994, Bilbao, str. 43sl.

⁴ J. MARÍAS, *La ilusión de Europa*, u: »ABC«, 25. ožujka 1999.

ili pet godina, ali se ne zna kako proširiti takvo sudjelovanje.

Politika sa svoje strane postaje sve više neka vrsta tehnike i sve više »stručnjaci«, prema Habermasu, odlučuju o važnim temama, dok građani prihvaćaju drugotnu ulogu, te su više zainteresirani za to da im se zajamči blagostanje. Lijeve stranke, nakon propasti europskih komunističkih režima i susljednoga marksističkog revizionizma, također doživljavaju proces prijelaza iz marksizma-socijalizma prema socijal-demokraciji, a odnedavno i prema »trećem putu«, a sve to unutar »hirovitog svijeta«, kako ga naziva A. Giddens, jedan od teoretičara toga novog »trećeg puta«. ⁵

Dojam je da nova Europska Unija nastoji zatajiti svoje temeljne kulturalne korijene, kršćanstvo i racionalizam, kako oni ne bi utjecali na njezinu budućnost. Europi je poznato da je kršćanstvo u njezinim temeljima, ali ona to možda ne želi jasno očitovati kako bi tako bila spremnija za budući razvoj, iako ta prikrivena i neizražena strategija može uključiti i stvaran gubitak identiteta u zamjenu za neke hipotetske koristi. U toj temi krije se činjenica da se u Europi razvijaju dvije važne struje: jedna starija – kršćanstvo, a druga novijega datuma – prosvjetiteljstvo. ⁶

Sa stajališta prosvjetiteljskog laicizma prva, kršćanska struja smatra se prastarim teretom koji je bio kočnica ili se protivio napretku, modernoj i u novije vrijeme post-modernoj te se stoga sve više ističe racionalistički laicizam koji se smatra najprijeđenijim za europsku budućnost.

Obje su struje – kršćanstvo i racionalistički laicizam – europske, ali se danas namjerno promiče gubitak povijesnog spomena koji Europu povezuje s kršćanstvom.

Našoj je Europi također prilično teško uskladiti nacionalne ekonomije sa svojom zajedničarskom ekonomskom politikom,

povezati njezine makro i mikroekonomije, premda gdje gdje Europa već jest ekonomski bogato svjetsko područje koje je u toj perspektivi sve udaljenije od siromašnih područja Afrike, Azije i Latinske Amerike. Ta sve veća razlika među bogatima i siromašnima dovodi Europu do jednoga drugog važnog problema, koji je izvor trajnih dvojbi, a to je useljavanje. S jedne je strane dolazak useljenika nužan za Europu kako bi mogla održati ritam ekonomskog rasta, uzevši u obzir nizak stupanj nataliteta u njoj, dok s druge strane ta značajna useljenička gibanja postaju nemali problem zbog društveno-kulturalnog uključivanja useljenika, kao i pitanja kako postupati prema onima koji su se nezakonito uselili. Europa želi biti otvoren prostor koji prihvaća strance, ali je prisiljena nadzirati useljavanje kako ono ne bi ugrozilo njezinu sposobnost asimilacije. To je ujedno i ključni problem za Europu.

S druge se strane javlja i određena dvojbaba zato što se za neke zemlje njihova pripadnost novoj Europi čini dobrim rješenjem njihovih nacionalnih problema, ali ta pripadnost također stvara nove probleme.

Valja ujedno imati na umu kako je sadašnji europski trenutak prijelazno razdoblje u složenom procesu zajedničarske izgradnje koja ne samo da je teška sama po sebi nego i stoga što su djelatnici i institucije koji moraju upravljati tim prijelazom (države, kultura itd.) također podložni velikim unutarnjim promjenama.

⁵ A. GIDDENS, 1999, »Un mundo desbocado«. Konferencija održana na UNED-u, 26. studenoga 1998. Objavljeno u: *Texto de Sociologia*, Dpto. de Sociologia III, UNED, Madrid, 1999.

⁶ U. X. ROBERT DE VENTOS, *Sobre si Europa es cristiana*, u: »El País«, 5. ožujka 2003, str. 14. Usp. također: A. ROBSY, *Hágase Europa*, br. 90. Vidi također: »Altar Mayor«, sv. 2, siječanj 2004, str. 36sl.

Neke su ustanove postavile pitanje je li današnja Europska Unija stvarno čvrsta ili je to jednostavno skup nepovezanih institucija u nastajanju, koji malo znači u svjetskom okruženju.

Francuski sociolog Alain Touraine se pita: »Postoji li Europa?« Po njegovu mišljenju, današnja Europska zajednica dobiva na širini pridružujući sebi sve više zemalja, ali gotovo jednako raste i njezina nesposobnost odlučivanja i djelovanja na svjetskoj razini. »Valja priznati da Europa, upravo sada kad se proširuje i kad se posljedično tome sve više umnažaju problemi njezine unutarnje povezanosti, sve više gotovo iščekzava sa svjetske pozornice.« Touraine smatra da bi Europa trebala stvoriti dostatnu vojnu moć kako bi mogla sama odlučivati i ne osvrtnuti se na ono što rade Sjedinjene Američke Države, najveća vojna sila. Neke europske države ponekad nastoje nadoknaditi taj nedostatak logističko-vojne sposobnosti, no to je više simbolično nego djelotvorno. »Najgorljiviji Europljani... ne raspolažu, ni na nacionalnoj niti na europskoj razini, dovoljno jakim vojnim sredstvima za odlučivanje.« »U nekim slučajevima Europa, kao i ostatak svijeta, ovisi o odlukama Sjedinjenih Američkih Država.« Stoga na pitanje postoji li Europa Touraine odgovara da budućnost Europske zajednice nije u odlučnom interveriranju na međunarodnoj razini niti u pretvorbi u neku nacionalnu državu (država državâ). Europa se, tvrdi on, ograničava na to da bude »područje upravljanja malim problemima, na rubu glavnih sukoba kojima s jedne strane upravljaju Sjedinjene Američke Države, a s druge neke druge skupine, koje su, premda slabe, spremne žrtvovati svoj život i uništiti tuđi kako bi se obranile«, jer se danas »Europa pretvorila u malu svjetsku buržoaziju, zabrinutu za svoje blagostanje, sposobnu za očitova-

nje svojih dobrih osjećaja, uključujući i oduševljenje, ali ponekad i za opasne demagoške reakcije«.

U tom panoramskom razmišljanju Touraine se pita »kako je moguće izgraditi institucije koje će Europu učiniti sposobnom za veće odluke«. Nesumnjivo je učinjen napredak i »kakva god bila razmišljanja u prošlosti, činjenica je da je u posljednjih pola stoljeća izgradnja Europe značajno napredovala, otvorila je ponekad čudesne, gotovo uvijek smirujuće perspektive, tako da Europa više nije neka prazna ideja, nego snažna ekonomska i socijalna stvarnost«⁷.

Iz kritičke, ali istodobno i optimistične perspektive, humanistički i nepristrani intelektualac Julián Marías se raduje što je Europa počela funkcionirati kao zajedničko tržište, ali »još više je zabrinut što je to Europa birokrata, činovnika, nesumnjivo korisnih pa čak potrebnih klasa, ali klasa koje nisu posebno 'stvaralačke'«.

Dosad je to bila glavna stvarnost Europske Unije: pravilnici, propisi, kvote, prepreke, pomanjkanje inicijativa i životne spontanosti. »Europske države međusobno ne ratuju, ali se jedna drugoj i ne dive, ne traže izvrsnost – nego jednostavno prednosti, ne predstavljaju model europskoga bića, zapravo, europskoga čovjeka, s plemenitom težnjom ka primjerenosti i pokretanju usavršavanja«.

Marías smatra da je »najteži problem naše nepoznavanje europskih nacija« i sve veće umnažanje koje prikriva nepoznavanje istinskih europskih stvarnosti. »Zna se nešto – vrlo malo – o njih četiri ili pet, ali gotovo ništa o ostalima. Ne postoji ni ideja o tome što je važno ili stvaralačko u svakoj od njih, ne sudjeluje se u onome čime bi one mogle pridonijeti zajedničkomu. Po-

⁷ A. TOURAINE, *¿Existe Europa?*, u: »El País«, 20. siječnja 2003 (Opinión), str. 11.

stoji automatizam međunarodnih okupljanja, kongresa, nagrada, koji ustanovljuje *krug* poznatosti, dok većina onoga što je uistinu zanimljivo ostaje nepoznata. »Nema prenošenja različitih 'načina života', nacionalnih posebnosti, zamisli koje predstavljaju europsko bogatstvo. Kad je pripočivanje bilo lakše, toga je stvarno bilo, barem tako misle manjine koje su doista osjećale da se njima upravlja i da ih se usmjeruje. Viši stupanj takvog pripočivanja trebao bi biti poslanje Europske Unije, koja stvarno zaslužuje da ju se tako zove.«⁸

Na društveno-kulturalnom području zabilježene su razne promjene pri čemu su prestale važiti pojedine varijable koje su u ne tako dalekoj prošlosti »objašnjavale« razlike u stavovima Europljana, kao što su različite razine zarade, činjenica da je netko muškarac ili žena, okruženje, trenutno mjesto stanovanja bilo u gradu ili na selu. Naprotiv, dob i nacionalni identitet postaju kontrolne varijable, koje pokazuju sve veću diskriminacijsku vrijednost u odnosu na stavove i mišljenja europskih građana.

Međutim, možda su se, kao što to ističe i Kerkofs,⁹ u posljednja dva desetljeća na europskom društveno-kulturalnom području dogodile dvije najutjecajnije tihe revolucije – emancipacija žena i neke etičke promjene. Rehabilitacija društvenog položaja žene dublja je i šira nego što se to čini na prvi pogled. Nije riječ samo o većim mogućnostima studiranja, plaćenom poslu izvan kuće, boljem i neovisnijem ekonomskom položaju, nego i o promjeni mentaliteta i stavova prema ženi. To pogađa sve ljude i ima važne posljedice na području rada, obitelji i kulture. To novo viđenje žene i njenoga društvenog života malo-pomalo se proširilo na sve europske nacije te postalo nov i odlučujući čimbenik. S druge strane, što je djelomično povezano s onim prijašnjim, u europskim je društvi-

ma došlo do niza etičkih preobražaja koji su jako važni za sadašnjost, a napose za budućnost tih zajednica. Sve je više slobodnih veza, postoje razne vrste obiteljskih zajednica, sve je proširenije mišljenje da su seksualnost i seksualni odnosi nešto potpuno privatno, veće je društveno i javno prihvaćanje homoseksualnosti i lezbijstva, društvo odobrava visoke postotke abortusa, sve češće se traže oblici legalizacije eutanazije i općenito je značajan udio etičkog relativizma i »situacijskog« morala. Sve to dijelom oblikuje »novu Europu« u nastajanju i tiče se ponajprije mladih koji svoj osobni identitet trebaju sučeliti s izvanjskim okruženjem tražeći na svoje životne prilike nove odgovore u okviru jasno izraženih deinstitutionalizirajućih težnji. S druge strane ta ista »nova Europa« sučeljava se s novim oblicima društvene isključenosti s kojima se teško boriti, a uključuju i značajne troškove, kao što su problemi useljeništa i ovisnosti o drogama.

Jedna od društveno-kulturalnih težnji u porastu je individualizam, usmjerenje prema osobnome nauštrb kolektivnoga, prema *ja* nauštrb *mi*. Uz to su povezani sve raznorodniji odnosi, sve pluralniji kulturalni pokreti, policentrizam zainteresiranih osoba, različitost oblika, višeznačnost govora i opadanje čistih dvoznačnih-jednoznačnih odnosa uključivši i religiozno područje gdje se dvojac *ja-moj Bog* tumači kao *ja* i drugi, isključujući odnosnost božanski-transcendentni Jedan-Trojstven.

Općenito se teži prema izgradnji novih uporišnih okvira i društvenih stvarnosti, više nego polazeći od postojećih vrednota, a

⁸ J. MARÍAS, u: »ABC«, 25. ožujka 1999.

⁹ Usp. bilj. 3. Vidi također: F. ANDRÉS ORIZO i dr., »España 2000 del localismo a la globalización«, u: *España en la 3ª encuesta Europea de valores*. EVS, Edit. SM, Fundación Santa Maria, Madrid, 2000.

nadasve se nastoje »dekonstruirati« temelji prijašnjih naraštaja i njihovih institucija.

Valja dapače reći da se stvara čudna mješavina između »stare« europske intelektualno većinom prosvjetiteljske, humanističke i spekulativne kulture i »nove« sjevernoameričke pragmatičke, utilitističke, strogo znanstvene i praktične kulture, što znači da je neko mišljenje valjano u mjeri u kojoj se pretvara u opipljiv probitak. Tako nas u toj Europi koja se ujedinjuje mijenjaju materijalni oblici SAD-ovske kulture sa svojom »jeans« odjećom, »soft« Coca ili Pepsi pićima, svojom »brzom« hranom i svojom »heavy, rap ili pop« glazbom te mnogočim drugim, dok nas i nadalje oduševljavaju novogodišnji bečki koncerti. U kulturalnom smislu krećemo se između kulturalnih proizvoda za mase i poslastica za manjine, između staroga i drevnoj Europi dragoga i ekonomičnijih novosti sjevernoameričkog rodaka.

Smatramo da je kulturalno najveći problem u tome što je europsko razmišljanje pomalo »umrtvljeno«. Koje važne kulturalne struje su danas dovoljno snažne i sposobne za stvaranje budućnosti? Nakon što je nadiđen egzistencijalizam, marksizam skršen grubom stvarnošću do koje ga je dovela njegova praksa, modernizam oslabljen, a slabašni postmodernizam stiže samo do rijetkih, danas naša europska društva stvarno vodi mješavina laganog pragmatizma koja koristi sve što ne zahtijeva napor, u svakodnevicu u kojoj živi prosječni europski građanin, koji je, poput meteorologa, nesposoban da predviđa više od dva do tri dana unaprijed.

Na religioznom području, zajedno sa sve proširenijom ravnodušnošću u mnogim se europskim zemljama uočava i stanovito povećanje religioznih opredjeljenja, što je većinom plod useljavanja, premda među europskim vjernicima još uvijek, jas-

no, prevladava kršćanstvo kao većinsko religiozno opredjeljenje. Kod nekih katolika religiozno uvjerenje je oslabilo, katoličke se istine općenito gledajući miješaju, a dijelom se i rastapaju u različito obilježenoj idejnoj složenosti. U drugim slučajevima, u određenim značajnim područjima katoličko postaje bitna i postojana sastavnica u životu vjernika i u oblikovanju njihova morala. Općenito, u sekulariziranoj se Europi uobličuju tri odnosa prema religioznomu: nezainteresiranost, slaba religioznost kod jednih i snažna religioznost kod drugih.

Umanjuje se religiozna praksa, naginjući prema ravnodušnosti. Među katolicima, uključujući i već spomenuto okruženje, uvjerenje u većoj mjeri obilježava religiozno prakticiranje i moralna mjerila, dok kod protestanata postoji veće udaljšavanje između vjerskih uvjerenja i morala ili etike.

Ne smanjuje se traženje duhovnoga. Dapače, mogli bismo reći da se ono među Europljanima povećava. Težnja prema duhovnome toliko je apstraktna i općenita da se jednom poistovjećuje s »kozmičkim« a drugi put s istočnjačkim filozofijama, koje su desetljećima bile »u modi«, ali danas njihova popularnost relativno opada.

Institucionalno je u najvećem opadanju, što je djelomično posljedica globalnog procesa deinstitucionalizacije koji pogađa mnoga pravna, vojna i akademska područja, ali se jasno osjeća i u nasljedovanju crkvene institucije. Kao zanimljivost spomenimo još nešto. Društveno poštivanje institucije Crkve je sve manje, ali se istodobno od te iste Katoličke crkve traži javno mišljenje kako bi ono bilo uporišna točka za mir, utemeljenje smisla i moralna svijest drugih institucija.

U međuvremenu se, u svojevrsnoj nelagodnosti koja se osjeća u bilo kojem procesu

preobražaja, u religijskim institucijama i u Katoličkoj crkvi u Europi malo-pomalo javljaju novi oblici duhovnosti i religioznosti, novi pokreti i organizacije katoličkih laika. Uobličuju se novi profili katoličke religije i Katoličke crkve u europskom društveno-kulturalnom okruženju. Teško je međutim znati hoće li se ustaliti u novim crkvenim strukturama, na novim europskim i nacionalnim »mjestima«. Vrijeme će ocijeniti napore koji se čine u oba pravca: i sa strane konfesionalnih crkava i sa strane europskih laičkih i sekulariziranih institucija.

Ukratko rečeno, današnja se Europa nalazi u složenom razdoblju izgradnje nastojeći integrirati dvadeset i sedam zemalja, u prijelazu prema nečemu što valja uobličiti, a sve se to ostvaruje dok taj proces pogađa niz drugih po sebi mnogo važnijih procesa¹⁰, kao što su globalizacija, utjecaj sredstava društvenog priopćivanja, neprekidan i utjecajan razvoj znanosti i tehnologija, promjena načina života – koji je donedavno bio ustaljen, a sada se uvelike mijenja.

U toj i takvoj Europi, kao posljedica svega dosad rečenoga, živimo u brojnim i važnim institucijama koje su se pretvorile u čiste »institucije školjke«, tj. institucije kao što su obitelj, društvo, pravosuđe... koje izvana izgledaju isto kao što su uvijek bile, dok su se iznutra promijenile u nešto drugo, jednako po imenu ali različito po sadržaju. Riječ je o vrlo složenim i dvoznačnim vremenima, koja su istodobno i lijepa i stvaralačka za građane te »stare«, ali i »novonastajuće« Europe.¹¹

3. NEKOLIKO OBILJEŽJA MLADIH EUROPLJANA

U ovome radu mladima smatramo sve osobe obaju spolova životne dobi između 15 i 29 godina, a kao Europljane mlade iz sljedećih zemalja Europe: Ujedinjenoga Kra-

ljevstva, Francuske, Njemačke, Španjolske, Italije, Nizozemske, Rusije, Švedske, Norveške, Finske, Poljske, Rumunjske i Srbije.¹² Prema tome, proučavamo tri nordijske zemlje, četiri srednjoeuropske, dvije južnoeuropske i tri koje pripadaju nekadašnjoj Istočnoj Europi pod komunističkim utjecajem te, konačno, današnju Rusiju.

Od sveukupnog broja mladih koji su obuhvaćeni spomenutim istraživanjima, većina je neoženjena/neudana (63,9%), a trećina je oženjena/udana odnosno živi zajedno (33,5%). Logično je da u toj dobi ima malo razvedenih ili rastavljenih (2,5%). Razlike s obzirom na bračno stanje tih mladih nisu značajne. U Francuskoj, Finskoj, Švedskoj i Rumunjskoj mnogo je veći postotak oženjenih mladih ili onih koji žive zajedno. U tri prve spomenute zemlje postotak mladih koji žive u paru veći je od postotka oženjenih, nasuprot rumunjskim mladima, među kojima je više oženjenih nego onih koji žive u paru. Opći parametri su različiti: s jedne strane u nekim zemljama više je mladih koji žive zajedno od onih koji su oženjeni, kao što je slučaj u Francuskoj i u nordijskim zemljama – Švedskoj, Finskoj i Norveškoj, dok je s druge strane većina zemalja u kojima su postoci mladih koji su oženjeni veći od onih koji žive u paru. Vjerojatnije društveno-kulturalne varijable mogu protumačiti te razlike više od ekonomskih ili religijskih varijabli.

Postotak neoženjenih/neudanih mladih veći je u Italiji, Švicarskoj, Ujedinje-

¹⁰ Usp. L. SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Occidente o el nuevo orden mundial*, u: »Altar Mayor«, br. 90, sv. I, siječanj 2004. Autor tu ukazuje na tri velika svjetska problema: traženje zajedničke etike, oživljavanje islama i krizu povijesne svijesti.

¹¹ Usp. J. SOUTO COELHO – V. RENES, *Algunos aspectos que caracterizan la actual fisonomía cultural y social de Europa*, I^o Social León XIII, Madrid, siječanj 2004.

¹² Kod ovog odabira vodili smo se raspoloživim podacima.

nom Kraljevstvu, Njemačkoj, Poljskoj i Španjolskoj. Premda ostati neoženjen ne znači ujedno i živjeti u roditeljskoj kući, činjenica je da u mnogim europskim zemljama mladi ostaju u roditeljskoj kući i u ne tako mladoj dobi, što stvara obiteljsku neravnotežu kad se takvo stanje produži, a djeca su već odrasla. Ni tu ne postoji neka opća tendencija, budući da su postoci mladih koji žive s roditeljima visoki ponajprije u zemljama Južne Europe, posebice u Španjolskoj i Italiji, kao i u srednjoeuropskim zemljama koje su donedavno bile pod komunističkim režimom, kao što su Poljska, Rumunjska i Srbija. U proučavanim područjima očituje se pluralnost stavova unutar Europe.

S jednoga drugog gledišta uočavamo da se mladi Europljani očito smatraju ljudima dobra zdravlja i sretnima. U pogledu zadovoljstva vlastitim životom većina je zadovoljna, iako je u slučaju mladih Rusa i Srba postotak niži, što ukazuje na manje mladih koji su zadovoljni svojim životom. U cjelini je riječ o mladima koji su zdravi, sretni i zadovoljni. Drugačiji je profil mladih Europljana kad je posrijedi povjerenje koje imaju u druge osobe. U zemljama kao što su Norveška, Švedska i Finska mladi su većinom uvjereni da »se može vjerovati većini osoba«, dok je to mišljenje mnogo rjeđe kod mladih u Ujedinjenom Kraljevstvu, Poljskoj i Srbiji. Ukupno, mladi Europljani, isključivši nordijske zemlje, prilično su oprezni kad je riječ o iskazivanju povjerenja u drugoga i na određeni su način nepovjerljivi prema bližnjemu.

Upoznavanje onoga za što se mladi zanimaju djelomično nam pomaže u njihovom definiranju te nam stoga istraživanje onoga što je za njih važno omogućuje da doznamo kakvi su mladi Europljani. Važne su im četiri stvari: obitelj, prijatelji, zaposlenje i slobodno vrijeme. Prve dvije su

afektivne i osobne naravi, dok se na zaposlenje ponajprije gleda kao na sredstvo koje je korisno za postizanje ekonomskog i društvenog statusa koji omogućuje veću slobodu, a na slobodno vrijeme se gleda kao na mogućnost za odmor i osobno uživanje.

S obzirom na važnost koja se pridaje tim četirima čimbenicima praktično ne postoje značajne razlike među mladima iz trinaest zemalja u kojima je provedeno istraživanje, a postoci su osobito visoki, što pokazuje široko prihvaćanje i podudarnost podataka.

Važnost koju mladi pridaju religiji uvelike se razlikuje od zemlje do zemlje. Postoci mladih koji religiju smatraju važnom u životu visoki su u Poljskoj, Rumunjskoj, Srbiji i Italiji. Srednji su, ali mnogo niži – većinom između 30% i 50%, u Rusiji, Ujedinjenom Kraljevstvu, Francuskoj i Finskoj, a vrlo niski u Nizozemskoj, Španjolskoj, Norveškoj, Švedskoj i Njemačkoj. Čini se da ne važi općenito, nego je to izgleda samo težnja u zemljama Istočne Europe, koje su bile pod komunističkim režimom, gdje danas mladi religiji pridaju veću važnost u životu. Možda su iskustvo današnjih mladih i njihovih neposrednih prethodnika koji su živjeli pod aktivno protureligioznom političkim režimom te svijest o ulozi koju je njihova religija imala u svakome od tih komunističkih režima, potaknuli mlade da više vrednuju religiozno. U ponekom slučaju može se uočiti da prethodni naraštaji, odrasle osobe u dobi između 30 i 49 godina, pridaju veću važnost religiji od današnjih mladih (15–29 godina), što bi se moglo pripisati promjeni u odrastanju i životnoj zrelosti.

Čini se da politika najmanje zanima mlade. Sveukupno uzevši, nešto manje od svakoga trećeg mladog čovjeka smatra politiku važnom u životom, pri čemu je mladi Španjolci, Finci, Poljaci, Rumunji, Rusi i Srbi smatraju najmanje važnom u životu.

4. POVJERENJE U INSTITUCIJE

Institucije oblikuju tkivo pojedinoga društva ulijevajući građanima osjećaj sigurnosti. Ujedno omogućuju integraciju mladih u vlastito društvo i olakšavaju sudjelovanje građana u zajedničkim stvarima. Po svojoj vlastitoj naravi, svaka institucija malo-pomalo donosi skup propisa, pravilnika, pravila ponašanja i birokratskih odluka koji ih čine postojanima i gotovo nepodložnima promjenama, novome i onome što nastaje. Mladu čovjeku se institucije u načelu čine »nešto što su ustanovili neki drugi naraštaji« i što on »mora« prihvatiti takvo kakvo jest. Zbog toga institucije mladima nisu privlačne jer predstavljaju nešto što su načinili drugi koji zahtijevaju da se svi pridržavaju njihovih pravila i propisa. U okruženju u kojemu prevladava individualizam, osobna sloboda i vrednovanje vlastite kreativnosti, težnje koje više prihvaćaju mladi nego odrasli, vode prema slabom vrednovanju institucionalnoga. Iako se u našim europskim društvima uočava ta opća protuinstitucionalna težnja, postoje znatne razlike između različitih vrsta institucija. Mladi Europljani iskazuju različito povjerenje u pojedine institucije. Proučavajući podatke kojima raspoložemo, uzeli smo u razmatranje sedam vrsta institucija: pravne, političke, kontrolne ili sigurnosne, religijske, ekonomske, građanske i medijske, a unutar svake od njih one najznačajnije.

Općenito, malo je mladih koji imaju (veliko ili prilično) povjerenje u institucije, što potvrđuje određenu nesklonost prema institucijama kao takvima. Nedvojbeno, postoje značajne razlike. Najveće povjerenje mladih Europljana pobuđuju građanske, humanitarne, karitativne i ekološke organizacije, kao i institucije koje održavaju sigurnost te jamče suživot u slobodi, kao što su oružane snage i policija. To po-

kazuje da mladi osobito cijene humanitarno djelovanje i institucije koje pomažu potrebitima. Mladi su osjetljivi za prirodu i za institucije koje štite njihovo životno okruženje. Pozornost je upravljena prema građanskim institucijama kao što su nevladine organizacije, te karitativne i ekološke organizacije. One uživaju podjednaku razinu povjerenja većine mladih Europljana (64%), a isto je i s institucijama policije i oružanih snaga (57%). U nekim zemljama veći postotak mladih iskazuje povjerenje u humanitarne ili karitativne institucije negoli u ekološke, dok se u drugim zemljama događa suprotno, iako postoci nisu previše različiti. Kad je riječ o snagama sigurnosti, u većini zemalja veći postotak mladih iskazuje povjerenje u policiju nego u oružane snage, koje jedino u slučaju Poljske, Rumunjske, Srbije i Rusije bilježe veće postotke mladih koji imaju povjerenje u njih. To bi mogla biti logična posljedica činjenice da su te zemlje nekoliko desetljeća imale komunističko državno uređenje te su se sučeljavanja događala ponajprije sa snagama koje su kontrolirale »unutarnji« red – s policijom, a ne s onima koje su zemlju branile od ugroze »izvana« – s vojskom, tj. s oružanim snagama. Čini se da određeni povijesni spomen i dalje postoji i među mladima u tim zemljama. U pravosudni sustav vjeruje preko polovice mladih ispitanika (52,5%) u nordijskoj Europi (Norveška, Švedska, Finska), dok se u zemljama kao što su Poljska, Rumunjska ili Srbija, koje su u prošlosti živjele iza sovjetske željezne zavjese, postoci mladih koji imaju povjerenja u njihov pravosudni sustav uvelike smanjuju. Čini se da se iskustva iz nedavne prošlosti svake države odražavaju u tim rezultatima. Povjerenje se blago povećava kod odraslih (54,10%).

Među političkim institucijama veći postotak povjerenja mladih uživa Europska

Unija (49,6%) negoli parlamenti i političke stranke, u koje vjeruje ograničeni postotak mladih (20,4%). U Italiji i Španjolskoj, te nešto manje u Poljskoj i Rumunjskoj, više mladih iskazuje povjerenje u Europsku Uniju. Političke stranke općenito uživaju povjerenje malog broja mladih, što se najviše očituje u Poljskoj, Rusiji, Rumunjskoj i Srbiji, ali i u ustaljenim demokracijama kao što su Francuska, Italija i Njemačka. Možda je to zato što u prvih sjećanje na »jedinu stranku« koja je donedavno postojala ne budi povjerenje ni u jednu današnju političku stranku i zato što nijedna stranka nije dobro definirana i ustaljena. U Francuskoj i Italiji stranke se slabo ocjenjuju stoga što je demokratsko natjecanje oslabilo njihov ugled i utjecaje, jer uvelike koriste vlastiti »aparati«, a građani zahtijevaju veću unutarnju demokraciju u funkcioniranju stranaka i smanjivanje korupcije političkih vođa. Njemačka, u kojoj niski postotak (12,3%) mladih iskazuje povjerenje u vlastite političke stranke, možda odražava stanje nastalo nakon ujedinjenja Istočne i Zapadne Njemačke, koje su više desetljeća bile odvojene Berlin-skim zidom.

Velike tvrtke, ekonomske institucije koje su temelj za stvaranje ekonomskog blagostanja, ne uživaju povjerenje većine mladih ljudi te samo manji broj mladih, tj. 38,9%, vjeruje u njih. U Rusiji, Španjolskoj i Poljskoj najmanje mladih ima povjerenja u ekonomske institucije, koje se smatraju ikonama nezasićenog i agresivnog kapitalizma. Postotak je sličan i kod odraslih u životnoj dobi između 30 i 49 godina.

Katolička i Protestantska crkva uživaju povjerenje gotovo polovice mladih Europljana (49,5%), ali su i u tom slučaju razlike značajne. Samo manjina mladih Španjolaca (18,2%) ima (malo i dosta) povjerenja u Katoličku crkvu, a 66,4% mladih Polja-

ka joj vjeruje. U Rumunjskoj taj se postotak povjerenja mladih u vlastitu Crkvu uvelike povećava (81%), a viši je i kod mladih Rusa (61,4%).

Najpoznatija sredstva javnog priopćivanja, tisak i televizija, uživaju povjerenje nešto više od trećine mladih, pri čemu je malo veći postotak povjerenja u televiziju (38,6%) negoli u tisak (32,7%), vjerojatno stoga što mladi više gledaju televiziju nego što čitaju tisak. Samo u dvije zemlje, Francuskoj i Italiji, mladi imaju više povjerenja u časopise nego u ono što vide na televiziji.

Općenito i sukladno podacima iz ovoga istraživanja, mladi Europljani ne pokazuju veliko povjerenje u institucije, ali ih jednako tako niti izričito, u većini, ne odbijaju. Neke su humanitarne institucije prihvaćenije, kao npr. one koje brinu za sigurnost, uključujući i one s područja pravosuđa, dok druge, posebice političke, uživaju vrlo malo povjerenja mladih. Stanje je prilično različito od zemlje do zemlje.

5. UDRUŽIVANJE MLADIH

Nepovjerenje mnogih mladih u institucije odražava se u njihovoj slaboj pripadnosti udrugama i volonterskim organizacijama, a osim tog antiinstitucionalnog stava na mlade utječu i drugi čimbenici, kao što je želja da budu neovisni, te se stoga ne žele previše vezivati niti biti trajno povezani s nekom organizacijom koja ograničava njihovu slobodu. Osim toga, ne žele biti »poistovječivani« ni s jednom konkretnom institucijom, jer žele da budu slobodniji za promjenu puta u budućnosti. S druge strane ponekad ne vide jasno da su organizacije stvarno onakve kakvima se predstavljaju te da su stvarno djelotvorne i nepristrane. Stoga se mnogi mladi, pa i oni koji pripadaju nekoj organizaciji, pojavljuju i odlaze, ne vezujući se postojano ni uz jedan stalni i trajni oblik. Mladi se običavaju

udruživati spontano, privremeno i samo za određeno konkretno djelovanje. U društvima koja više nisu »jasna« nego »neodređena«, kao što tvrde neki autori¹³, takav način ponašanja mladih nije neuobičajen. U nekim je slučajevima udruživanje mladih još ograničenije. Najviše europskih mladih, trećinu, privlače sportske i rekreativne organizacije (33%). Valja podsjetiti da u mnogim slučajevima nije riječ o aktivnom sudjelovanju, nego samo o posjedovanju iskaznice. Postotak pripadanja sportskim udrugama znatno je viši među mladima u Ujedinjenom Kraljevstvu, Italiji, Nizozemskoj i u nordijskim zemljama, posebice Norveškoj i Švedskoj, a najviši (73,1%) je među mladim Švicarcima. Postotak mladih koji pripadaju toj vrsti organizacija osobito je nizak u Španjolskoj, Poljskoj i Rumunjskoj.

Među organizacijama koje najviše privlače u udruživanje mlade Europljane, na drugome su mjestu religijske organizacije, kojima pripada 25% mladih. U takve se organizacije u najvećem broju udružuju mladi iz europskih nordijskih zemalja i iz Švicarske, dok su postoci mladenačkog udruživanja mnogo niži u južноеuropskim zemljama, posebice u Francuskoj (5,8%) i Španjolskoj, te u Rumunjskoj i Rusiji. Dobrotvorne organizacije privlače 12,4% mladih, posebice u nordijskim zemljama, Švicarskoj i u Ujedinjenom Kraljevstvu. U ekološke organizacije i u organizacije za očuvanje okoliša učlanjeno je 7,6% mladih Europljana, posebice mladih Švicaraca (25,9%), Francuza, Britanaca i mladih Nordijaca.

U nekim je slučajevima razina udruživanja niska, naročito kad je riječ o politici, strankama i njihovim mladenačkim sekcijama.

6. MLADI I OBITELJ

Obitelj je jedna od institucija koje su se nekad zvale »institucijama školjke«, od-

nosno institucijama koje izvana izgledaju jednake ali su se iznutra prilično izmijenile. U svijetu kao što je naš europski, koji pokreće ekonomski rast i značajan znanstveno-tehnološki napredak, institucija obitelji zadržala je svoje najvažnije i identificirajuće uloge, kao što su prvotni odnosi – licem u lice – među njezinim članovima, stvaranje zajedničkog ognjišta, ekonomska suradnja, rađanje i podrška novorođenima. Međutim, sučeljena s izvanjskim okruženjem, obitelj se također promijenila. Ona je danas manje normativna nego prije, vlast unutar obitelji je demokratizirana, autoritet je raspodijeljen među njezinim članovima, uravnoteženije su uloge između muža i žene, između roditelja i djece, usredotočuje se više na srž obitelji, odnose između roditelja i djece, a manje na širu obitelj. Polako se, u svojevrsnoj »tihom revoluciji«, oblikuje nova obiteljska kultura koja sa svoje strane iznova definira ono što tvori samu instituciju obitelji, čini njezine oblike raznovrsnijima, mijenja pristup njezinom uspostavljanju, pri čemu se više cijeni mjesto i uloga žene, a uloga oca je manje istaknuta i izjednačenija u odnosu prema majci i djeci. Obiteljski odnosi se sve više temelje na većoj jednakosti između muškaraca i žena, na zblizavanju između roditelja i djece, te se ističu prihvaćanje, čuvstvenost i osobna identifikacija, dok su autoritarnost i diskriminacija po rodnoj pripadnosti sve manje važni u međuobiteljskom suživotu. Zasigurno, instituciju obitelji opterećuje nemalen broj problema vezanih uz područje ekonomije, rada, društva i kulture. Obitelj općenito nedovoljnu pomažu javne vlasti, potrebna joj je plaća svih članova da bi pokrila životne troškove

¹³ Z. BARMAN, *La modernidad líquida*, FCE, 2004; *Miedo líquido. La sociedad actual y sus temores*, Paidós, 2007.

bez snižavanja razine života njenih članova. Pogođena je visokom cijenom živežnih namirnica, posebice u gradovima, što otežava zasnivanje mladih obitelji. Tome se pridružuje nepostojanost i nesigurnost radnih mjesta, nedostatan društveno priznanje nekih vrsta obitelji, prevlast etičko-kulturalnog relativizma koji pogađa vrijednosnu srž obitelji. Sve to dovodi do sve više razorenih brakova, do povećanog broja rastava i razvoda, do povećanja broja abortusa kao i do rastućeg postotka izvanbračne novorođenčadi. Ne može to ipak poništiti činjenicu da je obitelj danas institucija koja se je, prihvaćajući probleme koji je pritišću, znala održati i sučeliti s društvenim problemima ne gubeći vlastiti identitet i ne odustajući od svoje temeljne uloge. Možda upravo stoga ona ne samo da ulijeva povjerenje, kao što smo spomenuli, nego je i najviše vrednovana institucija. Praktično svi anketirani europski mladi ljudi potvrđuju svoje pouzdanje u obitelj. To povjerenje iskazuju svi mladi u svim zemljama bez gotovo ikakve razlike. Ujedno, obitelj je bolje vrednovana od zaposlenja i gotovo jednako kao vlastito zdravlje. To visoko vrednovanje obitelji i povjerenje koje ima kod mladih temelji se i na materijalnoj pomoći koju pruža obiteljsko okruženje kao i na svakoj drugoj pomoći i sigurnosti te, nadasve, na čuvstvenoj podršci. Stoga se obitelj smatra prostorom prihvaćanja, u kojemu se cijeni cjelovita osoba ne samo po onome što stvara nego i po onome što jest, zato što je osoba, kao takva, u svojem vlastitom identitetu. Unutar institucije obitelji prošlih je desetljeća bilo dosta neslaganja, no to se općenito uvelike smanjilo. I dalje postoje »konfliktne« obitelji u kojima se bilježe međusobni sukobi te unutarobiteljsko nasilje koje je više ili manje očito i izvan obitelji, no nisu u većini iako se o njima više govori u dru-

štvu zahvaljujući sredstvima javnog pripočivanja. Uloga koju danas ima obitelj kao institucija i visoka ocjena koju joj daju mladi izazivaju dvije zanimljive društvene pojave. S jedne se strane produljuje boravak mladih u obiteljima iz kojih potječu, u roditeljskoj kući. S druge strane roditelji, kako bi izbjegli sukobe »unutar kuće« i »postigli da obiteljski dom bude dom mira koji omogućuje nužni odmor i donosi mir svim članovima, ne samo da su usvojili bolje oblike ponašanja prema svojoj djeci, nego su se mnogi stvarno odrekli prenošenja vrednota, posebice vrednota koje bi se mogle okvalificirati 'jakima', kao što su religiozne vrednote, društveni kompromisi ili strogost, prihvaćanje boli i, općenito, sve ono što uključuje napor, ustrajnost i zahvalnost«¹⁴.

Druge društvene institucije, kao što je brak, toliko povezan s obitelji, europski mladi i dalje široko prihvaćaju smatrajući ga aktualno važećom institucijom, a ne nečim prolaznim. To ne isključuje manji broj mladih koji se odlučuju za alternativne oblike braka. Tako samo jedan od četrdeset ispitanih mladih (24,7%) u trinaest zemalja u kojima je provedeno istraživanje¹⁵ smatra da je brak institucija koja pripada prošlosti.

Značajne su razlike u stavovima među mladima iz različitih zemalja, pri čemu se s mišljenjem da brak kao institucija pripada prošlosti najviše (43,9%) slažu mladi Španjolci, a najmanje (10,3%) mladi Poljaci. Što su odrasliji, broj mladih koji se slažu s prolaznošću braka značajno se smanjuje.

Drugo pitanje povezano s institucijom obitelji i njezinim sastavom odnosi se na očekivanje da se u odgoju i formaciji djece angažiraju i otac i majka. Velika većina

¹⁴ P. GONZÁLEZ BLASCO, u: »Rev. Crítica« br. 962/2009, str. 50.

¹⁵ Usp. bilj. 12.

(71,9%) ispitanih mladih Europljana slaže se da su djetetu za obrazovanje i odgoj potrebni i otac i majka, muškarac i žena. Razlike od jedne do druge zemlje su i u ovom slučaju značajne budući da se 29,4% mladih Šveđana slaže s tim mišljenjem, dok istodobno jednako misli 92,3% Poljaka, ali s manjom disperzijom rezultata. Mladima je postavljeno i pitanje odobravaju li »neudane majke« ili ne. U ovom slučaju postoji jasna podjela mišljenja među mladima: polovica ih to odobrava (50,6%), dok se druga polovica s time ne slaže, pri čemu u najvećem postotku (92,2%) »neudane majke« odobravaju mladi Španjolci, a najmanje (23,9%) mladi Poljaci.

Sveukupno gledajući, institucija obitelji danas se uvelike cijeni i ulijeva povjerenje kod većine mladih Europljana koji instituciju braka smatraju nečim životnim te se slažu da su za obrazovanje i odgoj djece potrebna oba roditelja, i otac i majka (*Tablica 1*).

tim ocjenama temelji nezanimanje mladih Europljana za politička pitanja općenito. Doista, nešto više od trećine (36%) ispitanika tvrdi da su zainteresirani za politiku. Ti postoci su viši u nekim srednjoeuropskim zemljama (Švicarska, Njemačka i Nizozemska), a nadasve u nordijskoj Europi (Norveška i Švedska). Nasuprot tome, politika nimalo ne zanima manjinu mladih Španjolaca (29,5%) i Poljaka (28%), te Rusa i Srba (25,2%). Osim toga, čini se da se u zemljama u kojima su u nedavnoj prošlosti nekoliko desetljeća vladali autoritarni ili totalitarni politički režimi, danas mladi najmanje zanimaju za politiku.

Manjak zanimanja za politiku nije prepreka da mladi Europljani smatraju dobrim i valjanim demokratski sustav, koji se danas ustaljuje u svim europskim zemljama. 89% mladih misli tako, bez jasno definiranih granica među različitim zemljama u kojima je istraživanje provedeno. Prihvaćanje demokratskog sustava raste s

Tablica 1: Neki pokazatelji odnosa Europljana prema obitelji:¹⁶

	15–29 godina	30–49 godina	50 i više godina
Povjerenje u obitelj	98,5		
Obitelj je institucija koja je izašla iz mode (slažem se)	24,7	22,5	16
Odobravam neudane majke	50,6	42,0	*
Djetetu trebaju i otac i majka (slažem se)	71,9	75,5	85,3

7. MLADI U ODNOSU PREMA POLITICI I ODGOJU

Raspravljajući o tome što danas cijene mladi, vidjeli smo kako imaju malo povjerenja u političke stranke, a još manje u same političare. Stoga nije čudno što se na

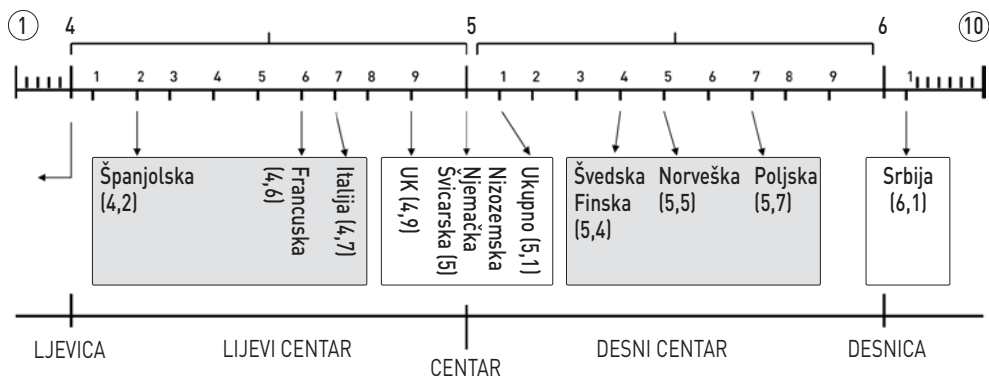
porastom životne dobi (30 do 49 godina), osim u slučaju Rusije i Poljske, u kojima možda poneki odrasli čeznu za komunističkom prošlošću.

¹⁶ Trinaest ispitanih zemalja. Usp. bilj. 12.

Mladi Europljani se u političkom smislu smještaju u centar (5,1), ideološki malo iza desnice, u područje od radikalne ljevice (1) do radikalne desnice (10). Mladi Talijani (4,7), Francuzi (4,6) i Španjolci (4,2) skreću više ulijevo, dok se mladi iz nordijskih zemalja, Poljaci i nadasve Srbi (6,1) smještaju više udesno. Mladi Britanci, Nizozemci, Švicarci i Nijemci smještaju se u sami centar političke panorame. U sljedećem grafičkom prikazu izloženi su ti rezultati (*Tablica 2*). Na temelju njih može se ustvrditi kako mladi Europljani nisu politički radikalni, a ne smještaju se ni na ljevicu ni na desnicu, nego se kao cjelina većinom nalaze u ideološkom centru, između ocjena 4 i 6 naznačene ljestvice.¹⁷

fosiliziranih institucija. S druge strane etička i moralna korupcija nekih stranaka i političara prilično su negativno utjecale na javno mnijenje i na mišljenje mladih o vjerodostojnosti političara. Osim toga, shvaća se da opredjeljenje za politiku zahtijeva podređivanje određenom marketingu i spremnost da se bude glumac u medijskoj predstavi koja je nužna da bi se pridobili glasovi, a to mnoge mlade ljude ne privlači. Uostalom, »karijera« političara ne jamči sigurnost i kontinuitet na poslu, budući da se sa svakim novim izborima obavljaju uloge, čemu se pridodaje borba za dobivanje statusa i moći unutar vlastite političke organizacije. U konačnici, aktivno uključivanje u politiku uvelike ograničava pri-

Tablica 2: Politička orijentacija mladih Europljana (15–29 godina) prikazana prema zemljama
Srednje vrijednosti na ljestvici od 1 (krajnja ljevica) do 10 (krajnja desnica)

Rezultati se zasebno tumače za svaku pojedinu zemlju, ali sveukupno uzevši nezainteresiranost za političke institucije i slaba suradnja s organizacijama te vrste ishod su niza čimbenika koji, u većoj ili manjoj mjeri, pogađaju sve europske zemlje i privlače mlade. Tako voditelji ritualiziraju političke projekte koje predstavljaju europski vođe i smještaju se u niz pomalo

vatni život koji se također većim dijelom pretvara u javni. Sve to otežava pristup mladim aktivnoj politici, a njih uvelike potiče da manje cijene političare i stranke. Isto tako, obezvređuje se ili umanjuje sprem-

¹⁷ Ljestvica ide od 1 (radikalna ljevica) do 10 (radikalna desnica), a pokazatelji 1 do 10 označavaju srednje označene vrijednosti koje su dali mladi iz raznih zemalja.

nost ostalih građana za političko služenje i za rad za opće dobro »polisa«.¹⁸

Već smo na početku ovoga rada razmotrili opću situaciju mladih u Europi s obzirom na obrazovanje, a sada ćemo posebice promotriti ono što se odnosi na obrazovnu panoramu.

Već se u šezdesetima, a još jasnije u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća očitovala zabrinutost zbog raznih problema povezanih s obrazovnim sustavima pojedinih zemalja. Ti problemi nisu bili jednako izraženi ni jednako veliki u svim zemljama, ali su se na obrazovnom području gotovo svugdje pojavile neke poteškoće.

Utvrđeni su slabi rezultati na razini obaveznog školovanja prvog i drugog stupnja. Razina školskog neuspjeha postala je zabrinjavajuća, obrazovni sustavi nisu bili pripremljeni za usvajanje i prilagodbu novonastalim promjenama. U mnogim zemljama otkrivene su značajne razlike u obrazovnim rezultatima unutar pojedinih regija. Problematičnim se pokazalo i uključivanje mladih useljenika različitog podrijetla i kulture u obrazovne sustave. U školskim centrima dovodio se u pitanje autoritet, a pojavilo se i nasilje. Napokon, uočeno je razilaženja između onoga što prenose obitelj, škola i sredstva javnog priopćivanja.

Sve je to uzrokovalo nezadovoljstvo obrazovnim sustavima te se malo-pomalo očitovala temeljita kriza koja nije bila nešto prolazno ili nešto što bi se moglo jednostavno riješiti. Izvješće PISA¹⁹ je ukazalo na nedostatke u raznim europskim obrazovnim sustavima i povećalo zanimanje za postizanje boljih rezultata. Nije trebalo puno čekati na reakciju. U prvom trenutku nastojalo se bolje proučiti prirodu obrazovnih problema, utvrditi i kontrolirati rezultate na raznim razinama, promicati jednake mogućnosti pristupa obrazovanju, bolje uključiti djecu i mlade useljenike u

obrazovne sustave i bolje prilagoditi uloge osoba uključenih u obrazovni proces. Poduzete mjere urodile su plodom, ali su se ubrzo očitovale i njihova ograničenja te se pokazala snažna potreba za dubljim reformama. Među najznačajnije oblike napretka ubraja se sveopće obavezno školovanje prvoga i drugog stupnja. Od početka devedesetih godina krenulo se u potragu za još značajnijim reformama obrazovnih sustava.

Gotovo u svim zemljama Europske Unije težnje za reformama bile su usmjerene prema većoj fleksibilnosti obrazovnih sustava i snažnijoj decentralizaciji kako bi se regionalnim i lokalnim tijelima omogućilo izravnije posredovanje. Odlučnije se primljeno obrazovanje usmjeruje prema kompetitivnosti i ekonomskoj učinkovitosti, pri čemu se znanje smatra odlučujućim elementom održivosti i napretka ekonomskog razvoja. Širi se autonomija obrazovnih centara na svim razinama, a posebice sveučilišta. U obrazovne se procese snažnije uključuju nove informacijske i komunikacijske tehnologije (TIC)²⁰. Poboľšava se suradnja među tijelima obrazovnih sustava te između njih i svijeta poduzetništva i rada kako bi se obrazovne ponude bolje prilagodile zahtjevima svijeta rada. Poboľšava se kvalificiranje nastavnika pomoću skrbi za njihovo cjeloživotno obrazovanje. Konačno, traži se veća reciprocnost među raznim

¹⁸ Usp. nezadovoljstvo politikom i funkcioniranjem demokracije te pomanjkanje vjerodostojnosti političara u: R. E. PUTNAM, *El declive del capital social: un estudio internacional sobre las sociedades y el sentido comunitario*, Circulo de lectores, Barcelona, 2003; ISTI, *Solo en la bolera. Colapso y resurgimiento de la Sociedad norteamericana*, Circulo de lectores, 2002.

¹⁹ Program pokazatelja o rezultatima učenika u zemljama OECD-a.

²⁰ I. CANTON, *Las tecnologías como utopías en la Sociedad de la Información y del Conocimiento y su incidencia en las Instituciones Educativas*, Universidad de León, España.

europskim obrazovnim sustavima i valjanost diploma u svim zemljama Unije. Programi kao *Erasmus* i planovi poput onoga koji se naziva *Bolonjski proces* nastoje postići te ciljeve.²¹

Međutim, tu nisu iscrpljene sve reforme. Danas se traže nove zamisli i bolji obrazovni sustavi. Stoga raste ponuda obrazovnih usluga. Nastoji se postići dogovor između javnih i privatnih tijela na obrazovnom, poduzetničkom i medijskom području te temeljnih djelatnika socijalizacije: obitelji i škole.

Neke studije o stanju obrazovanja u Europi, kao što je izvješće PISA i rezultati OECD-a za njegovih trideset zemalja članica,²² omogućuju nam da opišemo neka obilježja stanja obrazovanja u Europi u koje su uključeni mladi. Iako postoji velika disperzija podataka za pojedine zemlje i regije, njihove srednje vrijednosti mogu poslužiti kao putokaz za sve zemlje Europske organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD).

Poznato nam je da učenici iz zemalja OCDE-a, u dobi između 7 i 14 godina u prosjeku pohađaju 6 852 sati predavanja. Prosječni broj učenika po razredu je 21,6 u školama prvoga stupnja i 23,9 u onima drugoga stupnja, što u prosjeku znači 16 učenika po nastavniku u školama prvoga stupnja, 14 u školama drugoga stupnja i 30 na sveučilišnim studijima.

Općenito, u zemljama Središnje i Sjeverne Europe »razred« predstavlja 80% klasičnog okruženja učenja, a samo 20% je posvećeno izvanškolskim aktivnostima, dok je u nekim južnoeuropskim zemljama, kao npr. u Grčkoj, taj postotak suprotan te se gotovo 49% odnosi na izvanškolske aktivnosti. Više od dva (22%) od svakih deset učenika napuštaju školu ili ne uspijevaju završiti srednjoškolsko obrazovanje, što predstavlja prilično visok postotak »na-

puštanja školovanja«, uz velike razlike: oni koji napuštaju školu čine samo 3% školske populacije u Njemačkoj, odnosno gotovo 45% u Slovačkoj.

Prosječni broj Europljana (OECD) sa sveučilišnom diplomom iznosi 32,2% od sveukupne populacije koja je teoretski u dobi završavanja sveučilišnog studija. Prema izvješću PISA (2003), promatrajući odraslo europsko pučanstvo u dobi od 25 do 64 godine, ta je populacija bila u prosjeku 12 godina vezana uz obrazovni sustav, ali se prosječno vrijeme povezanosti s obrazovnim sustavom povećava tako da se smatra kako će današnje petogodišnje dijete biti uključeno u obrazovni sustav najvjerojatnije 17 godina.

Primjećuje se i povećanje obrazovne razine populacije, kao što se povećava i prosječno izobrazbeno vrijeme. Općenito je na djelu »univerzalizacija« obaveznoga srednjoškolskog školovanja, što se sada smatra nečim normalnim i nužnim za život. Može se reći da se tijekom posljednjega stoljeća trajanje školovanja praktički ušesterostručilo, a toliko je porasla i stopa napuštanja škole. Općenito se nastojalo ulagati u obrazovanje, premda je ulaganje bilo različito u pojedinim zemljama, pri čemu je u nekima uslijed ekonomske krize 2008. godine to bilo usporeno. U zemljama OECD-a je 2002. godine potrošeno u prosjeku 6 100 eura godišnje po učeniku, premda je u nekima, kao npr. u Švicarskoj, uloženo 9 400 eura. To znači da je u školovanje, uključujući javne i privatne troškove, prosječno uloženo 6,1% bruto nacionalnog dohotka, s maksimalnih 7,4% i 7,2% bruto nacionalnog dohotka u Luk-

²¹ Bolonjska deklaracija, lipanj 1999, Espacio Europeo de Educación Superior, EEES.

²² Europska komisija 2002: *Educación y Formación en Europa: Sistemas diversos, objetivos compartidos para OCDE* »Education at a Glance 2005«.

semburgu i Islandu, odnosno 4,2% u Slovačkoj. Srednjoškolsko školovanje se u Europi općenito financira iz javnih izvora (90%). Osim toga, učenici koriste širok sustav stipendiranja koji u prosjeku pokriva 17% sveukupnih troškova za obrazovanje u zemljama OECD-a. Ta nastojanja na potpori financiranju obrazovanja, širi pristup školovanju i trajanje školskog ciklusa dobrim su dijelom postignuti zahvaljujući uvjerenju europskih političkih vlasti da bolja naobrazba povećava proizvodnost i podržava tehnološki i ekonomski napredak vlastite zemlje te povećava zaposlenost i plaće, posebice mladih. Danas je zapravo zanemariv postotak (0,6%) mladih Europljana u dobi između 15 i 29 godina koji nemaju formalno obrazovanje, dok ih 32% ima stručno obrazovanje, više od svakoga četvrtoga (26,4%) pohađa srednju školu, a 30,4% stječe visokoškolsku spremu. Jednako je tako sve značajniji broj stranih studenata koji pohađaju sveučilišta u europskim zemljama. Tako je 2003.

godine više od dva milijuna stranih učenika (2,12 milijuna) studiralo na europskim sveučilištima. Unatoč troškovima, sve višem i sveobuhvatnijem obrazovnom sustavu, mladima je još uvijek teško pronaći zaposlenje. Neki mladi Europljani, posebice oni u južноеuropskim zemljama, u životnoj dobi između 15 i 29 godina gotovo su dvije godine i bez posla i bez školovanja.

Mladi općenito cijene podučavanje i više nego ikada se školuju, računajući s olakšicama i potporom. Učestalije su razmjene među školskim centrima raznih zemalja i postižu se više razine stručne spremne. Povećava se međutim broj onih koji napuštaju školovanje, a u određenom broju se povećava i mladenačka delinkvencija u školama, što zasjenjuje europsku obrazovnu panoramu koja se i nadalje mora sučeljavati s važnim izazovima.²³

²³ J. PRATS – J. RAVENTÓS (ur.), *Los Sistemas Educativos Europeos: ¿Crisis o transformación?*, Fundación La Caixa, u: »Estudios Soc.« 18, 2005.